

Sygn. akt II UK 162/09

**WYROK
W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ**

Dnia 21 stycznia 2010 r.

Sąd Najwyższy w składzie :

SSN Małgorzata Wrębiakowska-Marzec (przewodniczący)

SSN Zbigniew Myszka

SSN Józef Iwulski (sprawozdawca)

w sprawie z wniosku A. F.
przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych
o emeryturę,
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Pracy, Ubezpieczeń
Społecznych i Spraw Publicznych w dniu 21 stycznia 2010 r.,
skargi kasacyjnej organu rentowego od wyroku Sądu Apelacyjnego w [...] z dnia 28 października 2008 r.,

oddala skargę kasacyjną i zasądza od organu rentowego na rzecz wnioskodawcy kwotę 120 (sto dwadzieścia) zł tytułem zwrotu kosztów postępowania kasacyjnego.

UZASADNIENIE

Wyrokiem z dnia 17 grudnia 2007 r., Sąd Okręgowy-Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych zmienił decyzję Zakładu Ubezpieczeń Społecznych z dnia 13 kwietnia 2007 r. i przyznał wnioskodawcy A. F. prawo do emerytury z tytułu pracy w szczególnych warunkach, począwszy od dnia 15 lutego 2007 r.

Wnioskodawca (urodzony 15 lutego 1947 r.) w dniu 19 lutego 2007 r. złożył wniosek o emeryturę. Organ rentowy ostatecznie przyjął, że ubezpieczony wykazał łącznie 28 lat, 9 miesięcy i 9 dni okresów składkowych i nieskładkowych, w tym 11 lat i 3 dni okresów zatrudnienia w szczególnych warunkach. Dlatego odmówił ubezpieczonemu prawa do emerytury, wskazując, że nie spełnił on przesłanek nabycia prawa do tego świadczenia. Organ rentowy nie zaliczył wnioskodawcy do stażu pracy w szczególnych warunkach okresów od 4 sierpnia 1987 r. do 28 maja 1988 r., od 26 lipca 1988 r. do 16 czerwca 1989 r., od 26 listopada 1989 r. do 28 lipca 1990 r. oraz od 29 lipca 1991 r. do 30 listopada 1991 r., bowiem uznał, że w przypadku marynarzy kierowanych do pracy za granicą u pracodawców zagranicznych, do okresu pracy w szczególnych warunkach można zaliczyć tylko te okresy, za które jednostki kierujące polskich marynarzy do pracy za granicą uiszczają składki na ubezpieczenia społeczne i Fundusz Pracy. Organ rentowy stwierdził, że "Morska Agencja " jako jednostka kierująca wnioskodawcę do pracy za granicą płaciła składki tylko w okresie od 1 grudnia 1991 r. do 31 grudnia 1994 r.

Sąd Okręgowy ustalił, że ubezpieczony od 9 czerwca 1978 r. do 7 kwietnia 1979 r. oraz od 28 lipca 1979 r. do 19 maja 1980 r. był zatrudniony za pośrednictwem „P.” Spółki z o.o. z siedzibą w W. na statkach obcych bander na stanowisku II oficera. W okresach od 4 sierpnia 1987 r. do 28 maja 1988 r., od 26 lipca 1988 r. do 16 czerwca 1989 r., od 26 listopada 1989 r. do 4 lutego 1992 r. oraz od 18 maja do 19 września 1992 r. wnioskodawca był zatrudniony za pośrednictwem „Morskiej Agencji G.” Spółki z o.o. u armatorów zagranicznych w charakterze starszego oficera. „Morska Agencja G.” jako jednostka kierująca do pracy za granicą uiszczala w tym czasie składki na ubezpieczenie społeczne i Fundusz Pracy (podstawą wymiaru składki była przeciętna płaca krajowa). Z kolei, w okresach od 1 marca do 30 lipca 1993 r., od 1 stycznia do 31 maja 1994 r., od 1 października 1994 r. do 18 marca 1995 r., od 8 czerwca do 31 sierpnia 1995 r., od

27 listopada 1995 r. do 19 sierpnia 1996 r., od 3 marca do 7 czerwca 1997 r., od 5 sierpnia do 5 grudnia 1997 r., od 8 kwietnia do 31 lipca 1998 r. oraz od 14 do 31 grudnia 1998 r. ubezpieczony był zatrudniony u zagranicznego armatora jako członek załóg pływających i dobrowolnie opłacał składki na ubezpieczenie społeczne na tzw. konto „Z”. Wszystkie okresy zatrudnienia ubezpieczonego na statkach zagranicznych bander zostały przez organ rentowy zaliczone do okresów składkowych. Organ rentowy nie kwestionował także, że ubezpieczony w okresach, gdy był kierowany do pracy przez "Morską Agencję ", która opłacała za niego składki na ubezpieczenie społeczne, jak i w okresach dobrowolnego opłacania składek, wykonywał pracę członka załóg pływających, a zatem pracę w szczególnych warunkach.

Zdaniem Sądu Okręgowego, bezsporne w sprawie było, że ubezpieczony ukończył 60 lat w dniu 15 lutego 2007 r. oraz że ostatecznie udowodnił łączny okres składkowy i nieskładkowy przekraczający 25 lat (28 lat, 9 miesięcy i 9 dni). Przedmiotem sporu pozostała zaś kwestia, czy ubezpieczony wykazał wymagany ustawą okres co najmniej 15 lat zatrudnienia w szczególnych warunkach. Sąd pierwszej instancji zwrócił uwagę, że organ rentowy odmówił uwzględnienia przy ustalaniu stażu pracy w szczególnych warunkach okresów wskazanych w zaświadczeniu wystawionym przez „Morską Agencję G.” przypadających przed dniem 1 grudnia 1991 r. oraz następujących po dniu 31 grudnia 1994 r., a także okresów, w których ubezpieczony opłacał składki dobrowolnie na tzw. konto "Z". Organ rentowy nie uwzględnił również okresów zatrudnienia ubezpieczonego w charakterze II oficera za pośrednictwem „P.” w W. Natomiast wszystkie te okresy zostały przez organ rentowy zaliczone jako okresy składkowe. Organ rentowy nie kwestionował charakteru pracy ubezpieczonego, bezsporne zatem było, że w okresach nieuwzględnionych do stażu pracy w szczególnych warunkach wnioskodawca wykonywał pracę jako członek załóg pływających na statkach żeglugi międzynarodowej. Sąd Okręgowy nie podzielił stanowiska organu rentowego w zakresie odmowy uznania za okresy pracy w szczególnych warunkach zatrudnienia ubezpieczonego przed dniem 1 grudnia 1991 r. i po dniu 31 grudnia 1994 r., w których wykonywał on pracę na statkach obcych bander za pośrednictwem jednostek kierujących („Morskiej Agencji G.” i „P.”). W ocenie Sądu

Okręgowego, nietrafne było powoływanie się przez organ rentowy na art. 42 ustawy z dnia 16 października 1991 r. o zatrudnieniu i przeciwdziałaniu bezrobociu (Dz.U. Nr 106, poz. 457 ze zm.). Sąd pierwszej instancji wywiódł, że kierowanie obywateli polskich do pracy za granicą u pracodawców zagranicznych odbywało się zgodnie z art. 43 ust. 1 tej ustawy na podstawie upoważnień udzielanych jednostkom kierującym przez Ministra Pracy i Polityki Socjalnej. Stwierdził przy tym, że regulacje te obowiązywały w okresie od dnia 1 grudnia 1991 r. do dnia 31 grudnia 1994 r., a więc nie mogły mieć zastosowania do spornych okresów od 9 czerwca 1978 r. do 7 kwietnia 1979 r. i od 28 lipca 1979 r. do 19 maja 1980 r. (zatrudnienie za pośrednictwem „P.”) oraz od 4 sierpnia 1987 r. do 28 maja 1988 r., od 26 lipca 1988 r. do 16 czerwca 1989 r. i od 26 listopada 1989 r. do 31 grudnia 1991 r. (zatrudnienie za pośrednictwem "Morskiej Agencji "). Zdaniem Sądu Okręgowego, podstawą prawną decyzji organu rentowego powinny być przepisy obowiązujące w chwili złożenia przez ubezpieczonego wniosku o emeryturę. Sąd Okręgowy podzielił stanowisko zaprezentowane w wyroku Sądu Najwyższego z dnia 5 marca 2003 r., II UK 196/02, (OSNP 2004 nr 8, poz. 144), że do okresu pracy w szczególnych warunkach wymaganego w § 4 ust. 1 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 7 lutego 1983 r. w sprawie wieku emerytalnego pracowników zatrudnionych w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze (Dz.U. Nr 8, poz. 43 ze zm.) wlicza się okresy wykonywania za granicą u zagranicznych pracodawców prac wymienionych w wykazach stanowiących załącznik do tego rozporządzenia, jeżeli okresy te są uznane za okresy składkowe w rozumieniu art. 6 ust. 1 lub art. 6 ust. 2 pkt 1 lit. d ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (jednolity tekst: Dz.U. z 2009 r. Nr 153, poz. 1227; dalej ustawa o emeryturach i rentach z FUS). Mając na uwadze treść tych regulacji oraz to, że organ rentowy nie kwestionował wykonywania przez wnioskodawcę pracy członka załóg pływających, Sąd pierwszej instancji przyjął, że nie ma przeszkód prawnych, aby te okresy uznać za okresy wykonywania przez ubezpieczonego pracy w szczególnych warunkach. W konsekwencji, po doliczeniu spornego okresu (w łącznym wymiarze przekraczającym 6 lat i 4 miesiące), w którym ubezpieczony wykonywał pracę na statkach morskich w żegludze międzynarodowej, do uznanego okresu pracy w szczególnych warunkach (11 lat i 3 dni), okres wykonywania przez

ubezpieczonego pracy w szczególnych warunkach wynosił łącznie 17 lat. W tym stanie rzeczy - w ocenie Sądu - wnioskodawca spełnił wszystkie przesłanki prawa do emerytury na podstawie art. 32 ustawy o emeryturach i rentach z FUS oraz § 3 i 4 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 7 lutego 1983 r.

Wyrokiem z dnia 28 października 2008 r., Sąd Apelacyjny oddalił apelację organu rentowego od wyroku Sądu pierwszej instancji. Sąd odwoławczy stwierdził, że organ rentowy na etapie postępowania apelacyjnego zakwestionował w zasadzie tylko zaliczenie ubezpieczonemu do czasu pracy w szczególnych warunkach okresów, w których dobrowolnie opłacał on składki na konto „Z” z tytułu zatrudnienia u armatora zagranicznego. Apelujący opierał ten zarzut na spostrzeżeniu jakoby z materiału dowodowego sprawy nie wynikało, by ubezpieczonemu w tych okresach przysługiwał status pracownika w rozumieniu Kodeksu pracy. Tymczasem Sąd pierwszej instancji przeprowadził w tym zakresie stosowne postępowanie dowodowe, nie wykraczając poza ramy swobodnej oceny dowodów. W konsekwencji Sąd odwoławczy przyjął za własne ustalenia faktyczne i rozważania prawne dokonane przez Sąd pierwszej instancji. Sąd Apelacyjny wywiódł w szczególności, że wnioskodawca dobrowolnie opłacał składki z tytułu pracy u armatora zagranicznego w okresach, które wynosiły łącznie 2 lata, 3 miesiące i 4 dni. Wobec wątpliwości organu rentowego zgłoszonych dopiero w postępowaniu apelacyjnym, Sąd drugiej instancji zaznaczył, że w okresie od 1 stycznia 2000 r. do zatrudnienia wnioskodawcy za granicą u pracodawcy zagranicznego miały zastosowanie art. 48 ust. 1 i 2 ustawy z dnia 14 grudnia 1994 r. o zatrudnieniu i przeciwdziałaniu bezrobociu (jednolity tekst: Dz.U. z 2003 r. Nr 58, poz. 514 ze zm.), zgodnie z którymi - o ile umowy międzynarodowe nie stanowią inaczej - udokumentowane okresy zatrudnienia obywateli polskich za granicą u pracodawców zagranicznych są zaliczane do okresów pracy w Polsce w zakresie uprawnień pracowniczych pod warunkiem opłacania składek na Fundusz Pracy. A więc po opłaceniu składek - bez względu na to, czy kontrakt zawierany przez Agencję „A.” (agenta armatora zagranicznego) z pracownikiem kierowanym do pracy za granicą, odpowiadał wszystkim warunkom zatrudnienia (nosił cechy stosunku pracy) - okres od 14 lutego 2000 r. do 31 maja 2000 r. oraz od 9 października 2000 r. do 31 stycznia 2001 r. podlegał zaliczeniu do okresu pracy w

szczególnych warunkach (7 miesięcy i 9 dni). W konsekwencji, zaliczenie tego okresu - choćby do okresu 14 lat, 5 miesięcy i 18 dni z tytułu pracy w szczególnych warunkach (obejmującego okres 10 lat, 1 miesiąca i 2 dni pierwotnie uwzględniony przez organ rentowy oraz okres 4 lat, 4 miesięcy i 16 dni pracy na statkach obcych bander) - pozwalało przyjąć, że ubezpieczony legitymował się wymaganym przez ustawę piętnastoletnim okresem pracy w szczególnych warunkach. Sąd odwoławczy zwrócił przy tym uwagę, że wnioskodawca za pośrednictwem „P.” od 9 czerwca 1978 r. do 7 kwietnia 1979 r. oraz od 28 lipca 1979 r. do 19 maja 1980 r. wykonywał pracę na stanowisku II oficera u armatora zagranicznego na zasadach określonych w § 6 uchwały Nr 113/76 Rady Ministrów z dnia 4 czerwca 1976 r. w sprawie zasad kierowania do specjalistów do pracy w ramach współpracy gospodarczej i naukowo-technicznej. W tych też okresach wnioskodawcy - jako specjaliście skierowanemu do pracy za granicą w ramach współpracy gospodarczej - przysługiwał status pracownika w rozumieniu art. 6 ust. 2 pkt 1 lit. c ustawy o emeryturach i rentach z FUS. Dalej Sąd Apelacyjny wywiódł, że uchwałę Nr 113/76 zastąpiła z dniem 1 stycznia 1985 r. uchwała Nr 123 Rady Ministrów z dnia 3 września 1984 r. w sprawie zasad podejmowania pracy przez obywateli polskich za granicą u pracodawców zagranicznych (M.P. Nr 23, poz. 157 ze zm.), która w § 5 ust. 6 stanowiła, że umowa zawarta między obywatelem polskim, a jednostką kierującą powinna określać wysokość ryczałtu pieniężnego w złotych, wypłacanych obywatelowi polskiemu przez jednostkę kierującą oraz wysokość i tryb przekazywania przez osobę kierowaną do pracy wpłat w walucie obcej na konto jednostki kierującej na pokrycie ponoszonych przez nią kosztów świadczeń socjalnych oraz innych kosztów z tytułu zatrudnienia. Przepisy obowiązujące od 1 stycznia 1985 r. wymagały uiszczania składek na ubezpieczenie społeczne z tytułu zatrudnienia obywateli polskich skierowanych do pracy za granicą u pracodawców zagranicznych, zaś jednostka kierująca była obowiązana potwierdzać okresy zatrudnienia za granicą, za które dokonała wpłat na rzecz Zakładu Ubezpieczeń Społecznych. Wypełniając ten obowiązek, Morska Agencja potwierdziła okresy pracy wnioskodawcy. Zdaniem Sądu odwoławczego, wbrew twierdzeniom apelacji nie było podstaw do kwestionowania pracy ubezpieczonego po dniu 31 grudnia 1989 r. na stanowisku starszego oficera. Okres zatrudnienia obywateli polskich za

granicą na podstawie umów określonych art. 26 w związku z art. 28 ust. 1 ustawy z 29 grudnia 1989 r. o zatrudnieniu oraz w art. 42 pkt 2 ustawy z dnia 16 października 1991 r. o zatrudnieniu i bezrobociu jest traktowany jako okres zatrudnienia w Polsce w zakresie uprawnień pracowniczych oraz w rozumieniu przepisów o zaopatrzeniu emerytalnym pracowników i ich rodzin, o ubezpieczeniu społecznym oraz świadczeniach pieniężnych z tytułu wypadku przy pracy i chorób zawodowych, pod warunkiem opłacania składek na ubezpieczenie społeczne pracowników w wysokości przewidzianej dla pracowników zatrudnionych w Polsce, od zadeklarowanej kwoty, nie niższej od przeciętnego wynagrodzenia oraz zgłoszenia tego zatrudnienia we właściwym wojewódzkim urzędzie pracy oraz dokonywania wpłat na Fundusz Pracy w odpowiedniej kwocie. Niesporne jest, że wnioskodawca opłacał składki "za własne ubezpieczenie" za okresy od 1 stycznia 1999 r. do 31 maja 2000 r. oraz od 1 października 2000 r. do 31 stycznia 2001 r. Skoro wnioskodawca wykonywał w spornych okresach pracę na statku morskim w żegludze międzynarodowej, a zatem świadczył pracę w szczególnych warunkach, o której mowa w wykazie A, Dział VIII, poz. 4, stanowiącym załącznik do rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 7 lutego 1983 r., to brak podstaw prawnych do odmowy zaliczenia tych okresów do stażu pracy w szczególnych warunkach, o którym mowa w § 4 tego rozporządzenia.

Wyrok Sądu Apelacyjnego organ rentowy zaskarżył w całości skargą kasacyjną, w której zarzucił naruszenie: 1) art. 32 ustawy o emeryturach i rentach z FUS przez przyjęcie, że wnioskodawca nabył prawo do emerytury, będąc pracownikiem zatrudnionym w warunkach szczególnych w wieku niższym niż określony w art. 27 pkt 1 tej ustawy; 2) § 3 i 4 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 7 lutego 1983 r. przez uznanie, że ubezpieczony legitymuje się wymaganym piętnastoletnim stażem pracy w szczególnych warunkach, "wliczając do wysokości stażu pracy w warunkach szczególnych okres opłacania przez ubezpieczonego dobrowolnej składki z tytułu pracy u armatora zagranicznego na konto „Z” przyjmując, że kontrakt zawierany przez Agencję jako armatora zagranicznego z pracownikiem kierowanym do pracy za granicą po opłaceniu ww. składki odpowiada wszystkim wymogom zatrudnienia czyli stanowi stosunek pracy konsekwentnie jest pracą w warunkach szczególnych" oraz 3) § 2 ust. 1 "rozporządzenia Ministra

Pracy i Polityki Socjalnej w sprawie trybu dokonywania wpłat na Fundusz Pracy, opłacania składki na ubezpieczenie społeczne oraz szczegółowych zasad nabywania uprawnień i trybu wypłat zasiłków z ubezpieczenia społecznego obywatelom polskim zatrudnionym za granicą u pracodawców zagranicznych (Dz.U. nr 38 poz. 1927)" przez uznanie, że opłacenie dobrowolnie składki na Fundusz Pracy w tym trybie oznacza wykonywanie pracy w szczególnych warunkach w rozumieniu art. 32 ustawy o emeryturach i rentach z FUS.

W uzasadnieniu skarżący wywiódł w szczególności, że dokonywanie wpłat składek na konto "Z" z tytułu pracy wykonywanej za granicą nie jest tożsame z wykonywaniem pracy w szczególnych warunkach według kryteriów przewidzianych rozporządzeniem Rady Ministrów z dnia 7 lutego 1983 r. Wprawdzie okresy opłacania składki na dobrowolne ubezpieczenia z tytułu zatrudnienia za granicą u pracodawców zagranicznych stanowią okresy składkowe według art. 6 ust. 2 pkt 1 d ustawy o emeryturach i rentach z FUS (co zostało w pełni uwzględnione przez organ rentowy), niemniej jednak uznanie tych okresów (opłacania składki na konto „Z”) nie może być potwierdzeniem wykonywania przez ubezpieczonego pracy w warunkach szczególnych u pracodawcy zagranicznego. Odmienne w tym względzie stanowisko zaprezentowane w orzeczeniu Sądu Apelacyjnego nie tylko narusza przepisy prawa powołane w podstawach skargi, ale też stoi w sprzeczności z zasadą równego traktowania ubezpieczonych przy spełnieniu warunków do nabywania prawa do świadczeń pieniężnych z ubezpieczeń emerytalnych i rentowych, ponieważ określona grupa ubezpieczonych jest zwolniona z obowiązku przedstawiania przy wniosku o emeryturę świadectwa pracy w szczególnych warunkach zgodnie z obowiązującymi w tym zakresie przepisami lub udokumentowania tej pracy za pomocą dowodów zastępczych określonych prawem. W ocenie skarżącego, takie podejście jest sprzeczne z zasadami sprawiedliwości społecznej i „zaprzecza konstytucyjnej zasadzie państwa prawa”. Zdaniem organu rentowego, Sąd Apelacyjny niezasadnie uznał, że dobrowolne opłacanie składki na ubezpieczenie emerytalne i rentowe jest potwierdzeniem wykonywania za granicą przez ubezpieczonego u pracodawcy zagranicznego pracy w ramach stosunku pracy. Treść art. 6 ust. 2 pkt 1 ustawy o emeryturach i rentach z FUS nie przesądza, że przepis ten dotyczy tylko ubezpieczonych wykonujących

pracę w ramach stosunku pracy. Dobrowolne opłacenie składki na ubezpieczenia przysługuje również osobom zatrudnionym w innych formach (np. na podstawie kontraktów bezpośrednich z pracodawcą zagranicznym, umów zlecenia). Uznanie przez Sąd Apelacyjny, że opłacenie składki na dobrowolne ubezpieczenie społeczne i Fundusz Pracy jest potwierdzeniem wykonywania pracy (potwierdzeniem istnienia stosunku pracy) jest nieuprawnione, bowiem ubezpieczony w okresie opłacania tych składek nie udowodnił pozostawania w stosunku pracy w rozumieniu art. 22 k.p., a więc tym samym nie spełniał warunków przewidzianych rozporządzeniem Rady Ministrów z dnia 7 lutego 1983 r. Skoro nie był pracownikiem, to nie można przyjąć, że wykonywana przez niego praca była pracą w szczególnych warunkach.

Organ rentowy wniósł o uchylenie zaskarżonego wyroku w całości i przekazanie sprawy Sądowi drugiej instancji do ponownego rozpoznania, ewentualnie o uchylenie zaskarżonego wyroku i orzeczenie co do istoty sprawy przez uznanie, że okres opłacania dobrowolnie składki na Fundusz Pracy z tytułu pracy u armatora zagranicznego nie jest potwierdzeniem wykonywania pracy w warunkach szczególnych.

W odpowiedzi na skargę kasacyjną ubezpieczony wniósł o odmowę przyjęcia skargi do rozpoznania, ewentualnie o jej oddalenie oraz o zasądzenie na jego rzecz od organu rentowego kosztów postępowania kasacyjnego.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Skarga kasacyjna jest bezzasadna, gdyż wszystkie powołane w niej zarzuty są chybione. W myśl art. 32 ust. 1 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z FUS, ubezpieczonym urodzonym przed dniem 1 stycznia 1949 r., będącym pracownikami, zatrudnionymi w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze, przysługuje emerytura w wieku niższym niż określony w art. 27 pkt 1 ustawy (60 lat dla kobiet i 65 lat dla mężczyzn). Niższy wiek emerytalny, rodzaje prac lub stanowisk oraz warunki, na podstawie których tym osobom przysługuje prawo do emerytury, ustala się na podstawie przepisów dotychczasowych (art. 32 ust. 4). Dlatego rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 7 lutego 1983 r. ma zastosowanie do pracowników, którzy wykonywali pracę w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze wymienione w § 4-15

tego rozporządzenia oraz w wykazach stanowisk zamieszczonych w załącznikach do rozporządzenia. W wykazie A „Prace w szczególnych warunkach, których wykonywanie uprawnia do niższego wieku emerytalnego” w Dziale VIII "W transporcie i łączności" pod pozycją 4 wymienione są „Prace na statkach morskich w żegludzie międzynarodowej i w polskim ratownictwie okrętowym - pracownicy wpisani na listę członków załogi tych statków”.

Zagadnienie dotyczące nabywania prawa do emerytury w obniżonym wieku emerytalnym wyłącznie przez tych ubezpieczonych, którzy legitymują się statusem pracownika była przedmiotem licznych orzeczeń Sądu Najwyższego. W szczególności w wyroku z dnia 25 stycznia 2005 r., I UK 142/04 (OSNP 2005 nr 17, poz. 272) stwierdzono, że przedstawione w art. 32 ustawy o emeryturach i rentach z FUS ograniczenia prawa do wcześniejszej emerytury jedynie do wypadków świadczenia pracy w charakterze pracownika nie jest niezgodne z konstytucyjną zasadą równego traktowania (podobnie wyrok z dnia 29 czerwca 2005 r., I UK 300/04, OSNP 2006 nr 5-6, poz. 94). Z tej przyczyny prawo do emerytury w niższym wieku przysługuje wyłącznie pracownikom zatrudnionym w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze, a nie przysługuje ubezpieczonym z tytułu zatrudnienia na podstawie innych stosunków prawnych (np. umów o pracę nakładczą), choćby wykonywali zatrudnienie w szczególnych warunkach (wyrok z dnia 8 maja 2008 r., I UK 354/07, Monitor Prawa Pracy 2008 nr 10, s. 544). Jak wyżej wskazano, w pozycji 4 działu VIII wykazu A (załącznik do rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 7 lutego 1983 r.) wyraźnie wymienieni są „pracownicy”.

Skarga kasacyjna organu rentowego opiera się wyłącznie na zanegowaniu zaliczenia ubezpieczonemu do okresu zatrudnienia w szczególnych warunkach okresów, za które odprowadzał on dobrowolnie składki na ubezpieczenie społeczne i Fundusz Pracy w związku z wykonywaniem pracy u armatora zagranicznego (na tzw. konto „Z”). Nie jest przy kwestionowane, że ubezpieczony u zagranicznych armatorów wykonywał pracę członka załóg pływających (okresy te zostały przez organ rentowy zaliczone do okresów składkowych). Sporne okresy opłacania składek na tzw. konto „Z” obejmują przedziały czasowe pomiędzy 1 marca 1993 r. a 31 grudnia 1998 r. (konkretnie chodzi tu o okresy od 1 marca do 30 lipca 1993 r., od 1 stycznia do 31 maja 1994 r., od 1 października 1994 r. do 18 marca 1995 r., od 8

czerwca do 31 sierpnia 1995 r., od 27 listopada 1995 r. do 19 sierpnia 1996 r., od 3 marca do 7 czerwca 1997 r., od 5 sierpnia do 5 grudnia 1997 r., od 8 kwietnia do 31 lipca 1998 r. oraz od 14 do 31 grudnia 1998 r.). Organ rentowy podważa charakter prawny zatrudnienia wnioskodawcy u armatorów zagranicznych w tych okresach, twierdząc, że nie musiało ono nosić cech stosunku pracy w rozumieniu art. 22 k.p.

Ocena prawna tego zagadnienia wymaga odwołania się do obowiązujących w spornym przedziale czasu regulacji prawnych dotyczących zasad zatrudniania obywateli polskich u pracodawców zagranicznych. W pierwszej kolejności należy wskazać na przepisy rozdziału 7 ustawy z dnia 16 października 1991 r. o zatrudnieniu i bezrobociu, które zostały uchylone z dniem 1 stycznia 1995 r. Przepisy te miały zatem zastosowanie do zatrudnienia ubezpieczonego u armatorów zagranicznych w okresach od 1 marca do 30 lipca 1993 r., od 1 stycznia do 31 maja 1994 r. oraz od 1 października 1994 r. do 31 grudnia 1994 r. Zgodnie z art. 42 pkt 2 i 3 tej ustawy, zatrudnianie obywateli polskich za granicą u pracodawców zagranicznych było realizowane na podstawie umów zawartych przez upoważnione jednostki kierujące z obywatelami polskimi, kierowanymi przez te jednostki do pracy za granicą u pracodawców zagranicznych albo na podstawie umów zawartych przez obywateli polskich z pracodawcami zagranicznymi. Z kolei, kierowanie obywateli polskich do pracy za granicą u pracodawców zagranicznych odbywało się na podstawie upoważnień udzielanych jednostkom kierującym przez Ministra Pracy i Polityki Socjalnej (art. 43 ust. 1). Kierowanie do pracy za granicą przez jednostki kierujące odbywało się na podstawie umów zawieranych przez te jednostki z obywatelami polskimi kierowanymi do pracy za granicą, a umowy te powinny regulować w szczególności: 1) czas zatrudnienia za granicą, 2) obowiązki osoby skierowanej i jednostki kierującej oraz 3) zwrot kosztów związanych ze skierowaniem do pracy za granicą, w tym dotyczących załatwienia formalności związanych z wyjazdem, ubezpieczenia skierowanych od nieszczęśliwych wypadków i chorób tropikalnych oraz załatwienia innych spraw zleconych przez kierowanego do pracy za granicą (art. 43 ust. 3). Stosownie do art. 44 ust. 1 tej ustawy, okres zatrudnienia obywateli polskich za granicą na podstawie umów zawartych przez upoważnione jednostki kierujące z obywatelami polskimi, kierowanymi przez te jednostki do pracy za granicą u pracodawców zagranicznych,

był traktowany jako okres zatrudnienia w Polsce w zakresie uprawnień pracowniczych oraz w rozumieniu przepisów o zaopatrzeniu emerytalnym pracowników i ich rodzin, o ubezpieczeniu społecznym i rodzinnym oraz świadczeniach pieniężnych z tytułu wypadków przy pracy i chorób zawodowych, pod warunkiem opłacania składek na ubezpieczenie społeczne i Fundusz Pracy, chyba że umowy międzynarodowe stanowią inaczej. Jednostka kierująca powinna - w myśl art. 45 ust. 1 ustawy - przekazywać: 1) na konto Zakładu Ubezpieczeń Społecznych składkę na ubezpieczenie społeczne za każdą osobę skierowaną do pracy za granicą, wymierzoną od kwoty zadeklarowanej przez osobę skierowaną, nie niższej jednak od przeciętnego wynagrodzenia - w wysokości przewidzianej dla pracowników zatrudnionych w Polsce, 2) na Fundusz Pracy kwotę odpowiadającą 12% przeciętnego wynagrodzenia za każdy miesiąc trwania ubezpieczenia społecznego od osoby skierowanej do pracy za granicę. Z kolei, okresy pracy obywateli polskich za granicą na podstawie umów zawartych przez obywateli polskich z pracodawcami zagranicznymi (bezpośrednio, bez pośrednictwa jednostki kierującej) uznaje się za okresy zatrudnienia na obszarze Polski w rozumieniu przepisów o zaopatrzeniu emerytalnym pracowników i ich rodzin, o ubezpieczeniu społecznym i rodzinnym oraz świadczeniach pieniężnych z tytułu wypadków przy pracy i chorób zawodowych, przy czym warunkiem takiego uznania jest udokumentowanie tych okresów oraz uiszczanie składek na ubezpieczenie społeczne pracowników w wysokości przewidzianej dla pracowników zatrudnionych w Polsce od zadeklarowanej kwoty, nie niższej jednak od przeciętnego wynagrodzenia (art. 46).

Skoro z ustaleń faktycznych sprawy wynika, że ubezpieczony był kierowany do pracy za granicą i opłacał dobrowolnie składki na ubezpieczenie społeczne od podstawy, która była nie niższa od przeciętnego wynagrodzenia, to w świetle przytoczonych regulacji ustawy z dnia 16 października 1991 r. o zatrudnieniu i bezrobociu nie ulega wątpliwości, że okresy wykonywania przez wnioskodawcę pracy członka załóg pływających w żegludze międzynarodowej u armatorów zagranicznych, przypadające od 1 marca do 30 lipca 1993 r., od 1 stycznia do 31 maja 1994 r. oraz od 1 października 1994 r. do 31 grudnia 1994 r. powinny być potraktowane jako okresy wykonywania pracy w szczególnych warunkach na

identycznych zasadach, jak okresy wykonywania takiej pracy u polskich armatorów. Powinny zatem zostać wliczone do piętnastoletniego stażu pracy w szczególnych warunkach uprawniającego do nabycia prawa do emerytury w obniżonym wieku emerytalnym. Wskazane przepisy wyraźnie dotyczyły bowiem zatrudnienia „u pracodawców” zagranicznych (umów z „pracodawcami” zagranicznymi), a więc zatrudnienia na podstawie stosunku pracy (tak samo § 1 i 2 rozporządzenia Ministra Pracy i Polityki Socjalnej z dnia 17 grudnia 1991 r. w sprawie trybu dokonywania wpłat na Fundusz Pracy z tytułu zatrudnienia za granicą u pracodawców zagranicznych oraz trybu uiszczania składek na ubezpieczenie społeczne, Dz.U. Nr 122, poz. 542).

Sytuacja prawna w pewnym zakresie zmieniła się z dniem 1 stycznia 1995 r., z wejściem w życie ustawy z dnia 14 grudnia 1994 r. o zatrudnieniu i przeciwdziałaniu bezrobociu. Ustawa ta w rozdziale 6 zawierała regulacje związane z zatrudnianiem obywateli polskich za granicą u pracodawców zagranicznych oraz zatrudnianiem cudzoziemców w Polsce. Zgodnie z jej art. 46, obywatele polscy mogli podejmować pracę za granicą u pracodawców zagranicznych w trybie i na zasadach obowiązujących w kraju zatrudnienia oraz określonych w umowach międzynarodowych. Zatrudnienie za granicą mogło następować w drodze bezpośrednich uzgodnień i umów zawieranych przez obywateli polskich z pracodawcami zagranicznymi lub za pośrednictwem upoważnionych jednostek kierujących (art. 47 ust. 1). Kierowanie do zatrudnienia za granicą przez upoważnione jednostki kierujące odbywało się na podstawie umów cywilnoprawnych zawieranych przez te jednostki z obywatelami polskimi. Umowy te powinny zaś określać między innymi pracodawcę zagranicznego, okres zatrudnienia lub innej pracy zarobkowej, a także rodzaj oraz warunki pracy, wynagrodzenia i przysługujące osobie kierowanej świadczenia socjalne (art. 47 ust. 2). W myśl art. 48 ust. 1 tej ustawy - o ile umowy międzynarodowe nie stanowią inaczej - udokumentowane okresy zatrudnienia obywateli polskich za granicą u pracodawców zagranicznych zaliczane są do okresów pracy w Polsce w zakresie uprawnień pracowniczych, pod warunkiem opłacania składek na Fundusz Pracy, natomiast do okresów składkowych w rozumieniu przepisów o zaopatrzeniu emerytalnym pracowników i ich rodzin, o ubezpieczeniu społecznym i rodzinnym

oraz o świadczeniach pieniężnych z tytułu wypadków przy pracy i chorób zawodowych, pod warunkiem opłacania składek na ubezpieczenie społeczne. Przepisy te odnosiły się więc nie tylko do "zatrudnienia u pracodawców zagranicznych" (na podstawie stosunku pracy), ale także do świadczenia "innej pracy zarobkowej".

Teoretycznie więc, samo opłacanie (dobrowolne, na tzw. konto „Z”) składek na ubezpieczenie społeczne oraz Fundusz Pracy pod rządami ustawy z dnia 14 grudnia 1994 r. o zatrudnieniu i przeciwdziałaniu bezrobociu, nie oznacza, że praca u armatorów zagranicznych nosiła cechy zatrudnienia pracowniczego (na podstawie stosunku pracy). Jednakże Sąd pierwszej instancji uznał, że wnioskodawca świadczył pracę za granicą na podstawie stosunku pracy, co wynika w szczególności z przyjęcia ustaleń faktycznych, że jako członek załogi statku morskiego wykonywał odpłatnie pracę podporządkowaną. Ustalenia te nie zostały nadmiernie podkreślone dlatego, że organ rentowy tego nie kwestionował. Charakter świadczenia pracy "członka załogi statku morskiego", a ściślej fakty go wyznaczające, są w istocie powszechnie znane, a więc nie wymagają w zasadzie dowodu (art. 228 § 1 k.p.c.). Jest to praca podporządkowana i wykonywana odpłatnie, a więc ma cechy pracy świadczonej na podstawie stosunku pracy w rozumieniu art. 22 k.p. Można oczywiście wyobrazić sobie świadczenie takiej pracy nieodpłatnie (np. w celach turystycznych) lub w sposób niepodporządkowany (np. na własnym statku), ale jakiegokolwiek okoliczności faktyczne ustalone w sprawie na to nie wskazywały. Uprawnione było więc przyjęcie, że wnioskodawca odpłatnie świadczył pracę podporządkowaną, tym bardziej że organ rentowy - nawet, jeżeli tych faktów nie przyznawał (art. 229 k.p.c.) - to w każdym razie im nie zaprzeczał (art. 230 k.p.c.). Organ rentowy, jeżeli uważał, że wnioskodawca jako członek załogi statków morskich zatrudniony u armatorów zagranicznych, świadczył pracę na podstawie stosunku prawnego niespełniającego cech stosunku pracy, powinien w tym zakresie przedstawić odpowiednie twierdzenia faktyczne i wnioski dowodowe (art. 232 zdanie pierwsze k.p.c.). Powinno to nastąpić w postępowaniu przed sądem pierwszej instancji, gdyż w postępowaniu apelacyjnym jest to spóźnione, co trafnie wywiódł Sąd drugiej instancji (art. 381 k.p.c.). Tym bardziej spóźnione (niedopuszczalne) jest kwestionowanie tych ustaleń w postępowaniu kasacyjnym

(art. 398³ § 3 398¹³ § 2 k.p.c.). Tak więc również i okresy przypadające od 1 stycznia do 18 marca 1995 r., od 8 czerwca do 31 sierpnia 1995 r., od 27 listopada 1995 r. do 19 sierpnia 1996 r., od 3 marca do 7 czerwca 1997 r., od 5 sierpnia do 5 grudnia 1997 r., od 8 kwietnia do 31 lipca 1998 r. oraz od 14 do 31 grudnia 1998 r. powinny zostać ubezpieczonemu zaliczone do okresów pracy w szczególnych warunkach, uprawniających go do emerytury w niższym wieku emerytalnym.

Powyższe uwagi prowadzą do konkluzji, że pozbawione racji są zarzuty organu rentowego dotyczące naruszenia art. 32 ustawy o emeryturach i rentach z FUS oraz § 3 i 4 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 7 lutego 1983 r. Oczywiście bezzasadny jest zarzut naruszenia „§ 2 ust. 1 rozporządzenia Ministra Pracy i Polityki Socjalnej w sprawie trybu dokonywania wpłat na Fundusz Pracy, opłacania składki na ubezpieczenie społeczne oraz szczegółowych zasad nabywania uprawnień i trybu wypłat zasiłków z ubezpieczenia społecznego obywatelom polskim zatrudnionym za granicą u pracodawców zagranicznych (Dz.U. nr 38 poz. 1927)”. Zarzut skargi kasacyjnej musi być sformułowany w sposób jednoznacznie konkretyzujący przepis, którego dotyczy. Tymczasem w tym zarzucie nie określono daty wydania aktu prawnego, a nadto (jak się okaże) podano błędny adres publikacyjny. Można domyślić się, że chodzi o § 2 ust. 1 rozporządzenia Ministra Pracy i Polityki Socjalnej z dnia 31 marca 1995 r. w sprawie trybu dokonywania wpłat na Fundusz Pracy, opłacania składek na ubezpieczenie społeczne oraz szczegółowych zasad nabywania uprawnień i trybu wypłat zasiłków z ubezpieczenia społecznego obywatelom polskim zatrudnionym za granicą u pracodawców zagranicznych (Dz.U. Nr 38, poz. 192), gdyż na ten przepis organ rentowy powoływał się w apelacji. Przepis ten stanowi, że obywatel polski, zatrudniony za granicą na podstawie umowy zawartej bezpośrednio lub za pośrednictwem jednostki kierującej z pracodawcą zagranicznym, opłaca składkę na ubezpieczenie społeczne w oddziale Zakładu Ubezpieczeń Społecznych, zwanym dalej „oddziałem ZUS”, właściwym ze względu na miejsce zamieszkania w Polsce, począwszy od miesiąca wskazanego, nie wcześniej jednak niż od miesiąca, w którym zawiadomił ten oddział ZUS o przystąpieniu do opłacania składki. Nie jest więc on w ogóle podstawą uznania okresów opłacania składek za okres pracy w szczególnych warunkach, a służy wyłącznie uszczegółowieniu kwestii o znaczeniu

organizacyjno-technicznym (określeniu terminu i miejsca odprowadzania składek). Wbrew twierdzeniom skarżącego, z tego przepisu wynika, że chodzi w nim o zatrudnienie za granicą na podstawie stosunku pracy (umowy zawartej z „pracodawcą” zagranicznym).

Z tych przyczyn Sąd Najwyższy oddalił skargę kasacyjną na podstawie art. 398¹⁴ k.p.c. i orzekł o kosztach postępowania kasacyjnego na podstawie art. 98 § 1 k.p.c. i § 12 ust. 4 pkt 2 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 28 września 2002 r. w sprawie opłat za czynności radców prawnych oraz ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów pomocy prawnej udzielonej przez radcę prawnego ustanowionego z urzędu (Dz.U. Nr 163, poz. 1349 ze zm.).